

Станіслав Ткачук

ТЕХНОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В статті розкриваються проблеми та особливості формування технологічної культури вчителя трудового навчання у сучасних умовах новітніх досягнень і втілення їх у створення матеріальних і духовних цінностей людей. Технологічна культура визначається як нова парадигма сучасної й майбутньої освіти, яка повинна носити технологічний характер.

Ключові слова: *технологічна культура, трудове навчання, вчитель трудового навчання, технологічна освіта, професійна підготовка.*

Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, схвалена II Всеукраїнським з'їздом працівників освітянської галузі, визначає основні стратегічні напрями її розвитку. Зокрема, одним із пріоритетних завдань загальної середньої освіти є підготовка молоді до подальшого навчання та трудової діяльності. Освітня галузь «Технології», основною формою реалізації якої є навчальний предмет «Трудове навчання», передбачає вирішення низки завдань, що вимагають від майбутніх учителів трудового навчання оволодіти основами технологічної культури (ТК) [1].

Особливість сучасної ситуації, коли прийняття неправильних рішень і неувага до проблем наслідків експлуатації техніки та екологічно небезпечних технологій може викликати негативні результати для всієї цивілізації та земної біосфери, вимагає необхідності формування в підростаючого покоління технологічної культури, яка є головним компонентом матеріальної культури. Отже, процес професійної підготовки вчителя трудового навчання зазнає коректив, які вимагають надання уваги його технологічній культурі.

Трудове навчання має стати невід'ємною складовою особистісно орієнтованої моделі освіти, сприяти забезпеченню формування соціально активної особистості, здатної до конструктивного перетворення довкілля на засадах гармонії, краси і доцільності .

Оволодівши технологічною культурою, студенти факультетів, які здійснюють підготовку майбутнього вчителя трудового навчання значною мірою зможуть легше здобути знання про техносферу, уміння застосовувати її досягнення на користь людини, враховуючи природо- і культуродоцільності. Усе це формуватиме навички самостійного критичного мислення, самоаналізу, умови самовдосконалення, раціонального вирішення проблем за допомогою сучасних технологій, дасть змогу бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити, грамотно працювати з

інформацією та інформаційними системами, усвідомлювати відповідальність перед суспільством і окремими людьми за наслідки своїх технічних проєктів у майбутньому [1].

Середовище існування людини – навколишнє середовище – характеризується сукупністю фізичних, хімічних і біологічних чинників, які за певних умов безпосередньо або опосередковано, миттєво або ж через деякий час впливають на діяльність чи здоров'я людей.

Якщо конструктор або проєктувальник не передбачив усіх необхідних техніко-економічних, екологічних та експлуатаційних вимог разом із вимогами безпеки для технічного обладнання, механізмів, машин або розроблюваної технології, то із засобу слугування людям все це може стати не тільки малоефективним, а й створювати загрозу для їхнього існування.

Особливо ця проблема актуальна для України, що пережила найбільшу у ХХ столітті технологічну катастрофу.

Як свідчить М. Сарафанов, поки що існує проблема відповідальності у відносинах людини і техніки, що зумовлена:

- зростанням масштабів технічного, штучного середовища, посиленням залежності життєзабезпечувальних структур суспільства від безпечної й ефективної конструкції та експлуатації техніки;

- посиленням наукової та технічної оснащеності суспільного виробництва і внаслідок цього зміною змісту та характеру життєдіяльності людини;

- підвищенням потенціальної небезпеки нової техніки, зростанням масштабів негативних наслідків, виходу її з-під контролю людини [6].

Отже, жити й успішно функціонувати в технологічно та інформаційно насиченому світі і не знати його – неможливо і навіть небезпечно. Ось чому молодь повинна володіти системою технологічних знань і вмій.

У перспективі під впливом використання новітніх досягнень і втілення їх у створення матеріальних і духовних цінностей людей, середовище їхнього проживання буде ще інтенсивніше розвиватися й ускладнюватися, а потреба в технологічній діяльності буде зростати. На думку відомого американського вченого Г. Кана, перехід суспільства в новий якісний стан триватиме чотири століття (XIX–XXII) і завершиться створенням якісно нового суспільства: постіндустріального [3].

Найбільші техніко-економічні зміни викликають відчутні перебудови в самому підґрунті культури, її матеріальній і духовній сферах, створюють загальнокультурні кризові ситуації місцевого та світового порядку. Між техніко-економічним розвитком і радикальними зрушеннями в культурі існує глибокий зв'язок.

Мета статті полягає у визначенні ефективних шляхів удосконалення техніко-технологічної підготовки вчителя трудового навчання.

На нинішньому етапі історичного розвитку, деякі вчені нерідко категорично заявляють: або техніка, яка веде людину до загибелі,

перетворює її на раба машин, або духовна культура, яка робить людину благородною та гуманною. Тих, хто ратує за подальший технічний прогрес для вирішення нагальних проблем людства, зростання його доброти та покращення людських якостей, звинувачують у технократизмі. Технократичне сприйняття соціальної реальності є антиекологічним мисленням. Для технократа екологія життя та екологія людини служать лише одним із «факторів» технічного прогресу. Технократичний підхід, «покорення» природи і «битва» з нею завдають суспільству великої шкоди, ставлять нас перед фактом екологічної кризи великих промислових міст і регіонів країни, загостренням економіко-екологічних і соціально-екологічних суперечностей.

На думку В. Симоненка, сформувати світове громадянське суспільство можливо лише завдяки високорозвиненій технологічній культурі. Саме вона здолає агресивність суспільства, тому що є наслідком бідноти, «відриву» від природи, захоплення антропоцентризмом замість біосфероцентризму. Висока технологічна культура – ключ до збільшення часу на самоосвіту особистості та відродження природного середовища і, нарешті, до формування екологічно безпечної особистості з розвиненими аксидентальними здібностями [7]. Технологічна освіта, наголошують інші дослідники, є одним із шляхів подолання глобальної кризи сучасної цивілізації, створення необхідних умов для виживання та подальшого розвитку людства.

Головні відмінності технологічної освіти та технократичного навчання

Позиції	Технократична освіта	Технологічна освіта
<i>Філософські основи</i>	1. Первинність буття, вторинність свідомості	1. Єдність буття і свідомості
	2. Техніка як самоціль	2. Техніка як засіб самореалізації особистості
	3. Людина як придатак машини, засіб виробництва	3. Людина як мета освіти і виробництва
	4. Навчання як упредметнення знань	4. Навчання як одночасне опред- метнення і розпредметнення знань
<i>Психологічні основи</i>	5. Розрізненість загального, особливого й одиничного в освіті	5. Єдність загального, особливого й одиничного в освіті
– загальна установка	«Знання на все життя»	«Знання через усе життя»
– сутність процесу	Навчання як процес передавання знань і вмінь у навчальній діяльності	Навчання як процес самостійного набування знань і умінь у різних видах діяльності
– мотивація учіння	Зовнішня (вимоги суспільства, батьків)	Внутрішня (інтерес до навчання)
– характер знань	Формальні, «непізнані», неглибокі знання	Реальні, «пізнані» знання, які перетворилися на переконання

Педагогічні основи Цілі:	1. Формування готовності до праці у сфері матеріального виробництва 2. Підготовка виконавця	1. Формування основ технологічної культури і готовності до перетворювальної діяльності. 2. Підготовка творчого технолога
Завдання:	1. Озброєння знаннями основ наук і загальнотрудовими вміннями та навичками. 2. Виховання суспільно значущих якостей	1. Розвиток потреби в знаннях і навичках самоосвіти. 2. Формування технологічних знань і вмінь. 3. Виховання технологічного світогляду, мислення, техноетики та естетики
Зміст:	Природничонаукові та суспільно-гуманітарні предмети	Інтегровані, проблемно-орієнтовані галузі знань: технологія, ергономіка, генна інженерія тощо
Роль учителя:	Головне джерело і контроль знань	Консультант, помічник, організатор навчальної діяльності учнів

Отже, як видно із таблиці, технологічна освіта надає можливість перейти від традиційного акумулювання знань і умінь до творчого їх застосування у практичній діяльності, що дає можливість підвищити мотивацію навчання й активізувати пізнавальну діяльність учнів.

Сучасному суспільству в цілому і кожній людині зокрема треба знаходити та застосовувати оптимальні засоби перетворення речовини, енергії та інформації, передбачати результати власної діяльності, відчувати моральну відповідальність, тобто повною мірою оволодіти технологічною культурою.

Таким чином, технологічна культура забезпечує комфортне існування природи, суспільства і техносфери. Саме тому технологічну культуру треба розглядати як нову парадигму сучасної й майбутньої освіти, яка повинна носити технологічний характер.

Вивчення новітніх і перспективних прогресивних технологій дає можливість забезпечувати випереджувальну функцію освіти. Зважаючи на те, що в інформаційно-технологічному суспільстві технології будуть мати гнучкий характер і швидко оновлюватися, людині треба постійно підвищувати рівень своєї технологічної культури. Це дасть змогу сформуванню у кожної людини орієнтацію на неперервну освіту. Тобто, технологізація інтегрує в собі всі інші тенденції розвитку освіти. Проведений науковцями аналіз дає підстави зробити висновок про те, що освіта XXI століття буде розвиватися саме в культурно-технологічній парадигмі.

Дослідники зазначають, що остання інформаційна революція висуває на перший план нову галузь – інформаційну індустрію, яка пов'язана з виробництвом технічних засобів, методів, технологій для виробництва нових знань.

Найважливішими складовими інформаційної індустрії стають різні

види інформаційних технологій, що сприймаються як «процес, який користується сукупністю засобів і методів збирання, обробки і передавання даних (первинної інформації) для одержання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища».

Розвиток і активне використання комп'ютерної техніки та інформаційних технологій може бути поштовхом до розвитку суспільства, що здобуло назву інформаційного, тобто такого, в якому більшість працівників будуть перейматися виробленням, збереженням, обробкою та реалізацією інформації, щонайперше вищою її формою – знаннями. Прогнозується перетворення всього світового простору в єдину комп'ютеризовану та інформаційну спільноту людей, які мешкають в електронних квартирах і котеджах. Тому сьогодні вже ні в кого не викликає сумніву той факт, що в умовах інформатизації освіти змінюється парадигма педагогічної науки, коригується її структура і зміст. Сучасні методи навчання, які ґрунтуються на активних, самостійних формах здобуття знань і роботи з інформацією, поволі витісняють демонстраційні та ілюстративно-пояснювальні методи, які широко використовуються традиційною методикою навчання, зорієнтованого в основному на колективне сприйняття інформації. Паралельно відбувається процес використання програмних засобів: систем навчального призначення для підтримки традиційних методів навчання.

Фахівці визначають головні риси інформаційного суспільства:

- буде забезпечений пріоритет інформації порівнянно з іншими ресурсами, розв'язана суперечність між інформаційною лавиною та інформаційним голодом;
- головною формою розвитку стане інформаційна економіка, в основу суспільства будуть закладені автоматизовані генерація, збереження, обробка та використання знань за допомогою новітньої техніки та технології;
- освітній рівень помітно зростатиме (за нинішніми критеріями – це вища освіта);
- інформаційні технології набудуть глобального характеру, який охопить усі сфери соціальної діяльності людини, відбудеться поєднання всієї людської цивілізації;
- за допомогою засобів інформації буде реалізований вільний доступ кожної людини до інформаційних ресурсів;
- інформаційно-енергетична сфера простору належатиме кожній людині, яка визначає її менталітет і цінності;
- будуть реалізовані гуманістичні принципи управління суспільством і впливу на оточення [4].

Варто зазначити, що за умов несформованості в суспільстві технологічної культури прогноуються і небезпечні тенденції:

- інформаційні технології здатні порушити особисте життя людей і установ, можливе маніпулювання свідомістю людей;
- загостриться проблема відбору якісної та достовірної інформації;

- багатьом людям важко буде адаптуватися до середовища інформаційного суспільства, стане реальною безпека розриву між «інформаційною елітою» та потребами [4].

У спеціальній літературі наголошується, що технологізація сприяє гуманізації освіти. Технологічна освіта є засобом технологічного розвитку та становлення особистості, що сприймається як результат розвитку людини як суб'єкта продуктивної та безпечної перетворювальної діяльності з використанням новітніх технологій. Гуманізм технологічної освіти полягає також у тому, що вона сприяє формуванню головних компонентів: життєвого і професійного самовизначення, елементів інтелектуальної, моральної, економічної, професійної, екологічної, естетичної культури.

Успадкувавши гносеологічні наслідки, технологічна культура визначає цілі та завдання освіти підрастаючого покоління, надаючи йому знання й уміння перетворювальної діяльності та виховання потрібних особистісних якостей. Це дає підстави зробити висновок, що не пасивне очікування нових форм «культурної дійсності», а її створення на основі знань тенденцій суспільного розвитку, розумної організації культурного життя започатковується системою освіти, де народжується творчість за законами істини, добра, справедливості та краси. З огляду на це, на сучасному етапі актуальним і найважливішим завданням у процесі вузівської підготовки майбутніх учителів трудового навчання виникає необхідність формування у них технологічної культури – головної мети технологічного навчання.

Технологічна культура – важлива частка загальної культури людства, яка віддзеркалює на кожному історичному етапі його розвитку цілі, характер і рівень перетворювальної природодоцільної творчої діяльності людей, яка здійснюється на основі досягнень науки та техніки, етики виробничих відносин. Технологічна культура – це сукупність знань про техносферу, вміння застосовувати її досягнення в інтересах людини, враховуючи природо- і культуродоцільність, що визначає місце людини в природі, межі її безпечного втручання в природні процеси. Технокультура визначає світогляд і саморозуміння сучасної людини, єдність і гармонійність матеріальної та духовної культури суспільства [1].

Технологічну культуру розглядають як соціальне (у широкому розумінні) і особистісне явище. Як соціальне явище технологічна культура – це рівень розвитку суспільства на засадах доцільної та ефективної перетворювальної діяльності людей, сукупність технологій, набутих у матеріальному та духовному виробництві.

Як особистісне явище технологічна культура – це рівень володіння людиною сучасними способами пізнання та перетворення себе та оточення.

Як вищу сферу загальної культури людства, яка віддзеркалює на кожному історичному етапі його розвитку мету, характер і рівень перетворювальної, природодоцільної творчої діяльності людей, здійсню-

ється на основі досягнень науки та техніки, етики виробничих відносин, сприймає технологічну культуру М. Петрова. Основу технологічної культури, вважає вона, становить перетворювальна діяльність людини, в якій виявляються її знання, вміння, творчі здібності та ціннісні орієнтації. У педагогіці технологічну культуру визначають як рівень засвоєння людиною сучасних способів перетворення оточення і себе, а також ціннісного відношення до них [5].

В узагальненому вигляді технологічна культура – це рівень розвитку перетворювальної діяльності людини, що є результатом сукупності досягнутих технологій матеріального та духовного виробництва і дає змогу людині ефективно долучатися до сучасних технологічних процесів на засадах гармонійної взаємодії з природою, суспільством і технологічним середовищем.

Педагогічна громадськість України усвідомлює цю проблему. Зокрема, Р. Магера наголошує, що криза в економіці, яка охоплювала ту чи іншу країну протягом останнього століття, – це наслідок неконкурентоспроможності продукції виробництва. Українське виробництво нині характеризується малоефективними технологіями, енерго- і металомістким устаткуванням та обладнанням, що супроводжується значними витратами енергоносіїв. Ці питання покликана розв'язувати технічна еліта. Тому доцільно кваліфікаційно визначати вчителя як «учителя техніки», оскільки поняття «техніка (технології)» ширше, ніж поняття «праця», бо поєднує і техніку, і виробництво, і саму технологію.

На думку вчених, головною метою технологічної освіти є формування технологічної культури, яка передбачає оволодіння системою методів і засобів перетворювальної діяльності щодо створення матеріальних і духовних цінностей. Вона передбачає вивчення сучасних і перспективних енергозберезувальних, матеріалозаощаджувальних і безвідходних технологій перетворення матеріалів, енергії та інформації в галузі виробництва та послуг із використанням ЕОМ, соціальних і екологічних наслідків застосування технології, методів боротьби із забрудненням довкілля, засвоєння культури праці: планування й організації трудового процесу, технологічної дисципліни, грамотного оснащення робочого місця, забезпечення безпеки праці, комп'ютерної обробки документації, психології людського спілкування, культури людських відносин, засад творчої та підприємницької діяльності, виконання проектів: визначення потреб і можливостей проектної діяльності, збирання й аналізу інформації, подання ідеї проекту, дослідження її, планування, організація, виконання роботи та її оцінювання.

Найголовнішим завданням технологічної культури всіх рівнів є формування в суспільстві потреби реформування сучасної техносфери щодо зменшення її негативних наслідків (витрати, техногенний травматизм і захворювання, підпорядкування особистості й обмеження її свободи, порушення рівноваги екосистеми, некероване й хаотичне

зростання техносфери тощо) і, найголовніше, розвиток здібностей тих, кого навчають цього реформування, тобто творчого перетворення у напрямі гуманізації техносфери. Отже, перехід на якісно новий рівень життя та функціонування в технологічно й інформаційно насиченому світі неможливий без здійснення освіти, парадигмою якої є технологічна культура.

Таким чином, саме вчителю трудового навчання належить вирішувати це складне й важливе завдання: здійснювати формування технологічної культури підростаючого покоління. Отже, процес професійної підготовки вчителів трудового навчання потребує вагомих коректив, що дасть можливість особливу увагу приділити процесу формування технологічної культури студентів індустріально-економічного факультету. Оволодіння технологічною культурою майбутнім учителем трудового навчання в соціальному й особистісному напрямках – запорука його професіоналізму й активної життєвої позиції, здатності зробити свій внесок до процесу становлення підростаючого покоління, а значить, соціально-економічний розвиток сучасного технологічного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт освітньої галузі «Технологія» // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 1. – С. 3–6.
2. Дорогунцов С. Освітня сфера в інформаційному суспільстві / С. Дорогунцов, В. Куценко // Вісник НАН України. – 2002. – № 11. – С. 3–10.
3. Кан Г. Грядущий подъем: экономический, политический, социальный / Г. Кан // Новая технократическая волна на Западе. – М. : Прогресс, 1986. – С. 169–225.
4. Коберник О. М. Концептуальні засади технологічної освіти учнівської молоді в Україні / Олександр Коберник // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: Мартинюк М. Т.]. – Умань : СПД Жовтий, 2010. – Ч. 2. – С. 273–280.
5. Петрова М. В. Проблемы формирования технологической культуры студентов / М. В. Петрова // Технология. Опыт и перспективы развития : сб. тезисов международной научно-практической конференции «Технологическое образование сельских школьников в современных условиях» / под ред. Р. А. Галустова. – Армавир : АГПИ, 2000. – С. 85–88.
6. Сарафанов М. П. Взаємодія людини і техніки: проблема відповідальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.11 «Релігієзнавство» / М. П. Сарафанов. – Запоріжжя, 1993. – 16 с.
7. Симоненко В. Д. Основы технологической культуры : книга для учителя / В. Д. Симоненко. – Брянск : Изд-во БГПУ, 1998. – 281 с.